

«GEÇİŞ DÖNEMİ
TOPLUMLARI İÇİN
TEORİK BİR ÇERÇEVE - I -»
ÜZERİNE BİR NOT

Asaf Savaş Akat'ın Türk Marksist düşüncesinde «bilim yayma» hizmetini aşarak, «bilim üretme» sürecine katkıda bulunduğu çalışmasına¹ belli bir konuda değinmek istiyorum. Bu bir eleştiri değil belki de bir açıklama olacaktır.

A. S. Akat'ın çalışmasında, geçiş dönemlerine özgü olarak alınan, küçük üreticilik üretim ilişkilerinde (üretim tarzı olarak da alabilirsiniz), küçük üreticiler tarafından yaratılan artı değer, dolaşım sürecinde, eşitsiz mübadeleden ötürü, tacir sınıfına geçer. Bu artı değerin süreci, kapitalizm-öncesi üretim tarzlarında olduğu gibi iktisat dışı kertelelerde (ideoloji/politika) gerçekleşmez, aksine, tıpkı kapitalist üretim tarzında olduğu gibi artı değer çekip alınıp süreci iktisat-ıçi kerteyle gerçekleşir. Yani, dolaşım sürecinde tacir metayı satın alırken küçük üreticinin kendini yeniden-üretmesi için gerekli emek-zaman değeri üzerinden öder, satarken bunu mübadele değeri üzerinden devreder. Her iki değer arasındaki fark artı değerdir. Ve bunu tacir sınıfı cebine indirir.

Kanıma göre bu sergilemede sorulması gereken asıl soru şudur: Küçük üreticilik denilen «üretim tarzında» bağımsız küçük üreticiler neden dolayı yarırtıkları artı değeri tacir sınıfına devretmeye zorunludurlar?

Aslında A. S. Akat'ın çalışmasında bu soruya cevap verildiğini sanıyorum, fakat gizli olarak. Ona göre:

«Tüccar sermayesini açıklarken meta üretiminin evrensellik kazanmasının tüccarın işle-

vini teknik işbölümünden çıkartıp toplumsal işbölümüne soktuğunu belirtmiştim. Yani bu durumda, toplumsal yeniden-üretim sürecinin gerçekleşmesinde temel işlevleri yükümlendikleri içindir ki tüccarlar bir sınıf niteliğini alırlar.. Soruna bu açıdan bakınca dolaşım süreci... iki sınıfın kendilerini... yeniden-üretmek için çatıştıkları bir alan olur.»²

Bana göre bu parçanın anlamı fevkalâde açıktır. Küçük üreticilikte, tacirler dolaşım sürecinde bazı temel işlevleri yükümlendiklerinden, küçük üreticiler kendilerini bir sınıf olarak yeniden-üretmek için, yarırtıkları artı değer tacir sınıfına geçmesine razıdırlar. Bu geçiş ne kapitalizm-öncesi üretim tarzlarında olduğu gibi ideoloji/politika yoluyla olur, ne de kapitalist üretim tarzında olduğu gibi üretim sürecindeki değerlendirme/bölüşüm ikilisi içinde olur. Meta üretiminin yaygın olduğu küçük üreticilikte teknik işbölümü içinde yerini almış bulunan bağımsız üreticiler, kendilerini yeniden-üretmek için gerekli tüketim mallarının tamamını sağlamak için, yine teknik işbölümü çerçevesinde, bir tacir sınıfına ihtiyaçları vardır. O tacir sınıfı ki, piyasa bilgisayarının sağlayacağı metaların pazarlamasını hazırlar.

Küçük üreticilik «geçiş dönemi üretim tarzı»nın süreklilik ve istikrar koşulları eğer böyle ortaya konulursa, o zaman, küçük üreticiliğin yaygınlığı ve belirleyiciliği (her iki kavram da A.S. Akat'ın) ile piyasanın yaygınlığı ve belirleyiciliği arasında birebir bir ilişki olmak gerekir. Yani, küçük üreticilik ancak piyasa bilgisayarının varlığına bağlı olur.

Oysa, tanımı gereği, geçiş dönemlerinde, küçük üreticiliğin kapitalizm-öncesi bir tarım ekonomisi üzerinde yeşerdiğini

biliyoruz (A.S. Akat). Çoğu, kapitalizm-öncesi üretim tarzlarında, ekonomik piyasaların varlığından söz edilemezse ya da bu piyasaların kapsamının ve belirleyiciliğinin oldukça kısıtlı olduğu iddia edilirse, o zaman, küçük üreticiler ile tacirler arasındaki teknik işbölümünün giderek, küçük üreticiler sınıfı ile tacirler sınıfı arasındaki toplumsal işbölümüne dönüşeceği önerisi de ekonomi için genelliğini yitirmiş olur. Genelliğini yitirmiş bir sınıflaşma olgusu ise bu sınıflaşmaya tekabül eden üretim tarzının, herhangi «bir» üretim tarzı içinde, tali boyutlarda kalmaması gerektirir. Sınırım bu nedenledir ki, Marx küçük üreticilikten bahsederken bu üretim tarzının «kölelik, serflik ve başka bağımlılık hallerinde»³ de ortaya çıkabileceğini söylemiştir.

Maamafih, benim derdim Marx'dan alıntılarla A.S. Akat'ın tezini cerhetmek değil. Bu yazıda, somut gerçeği anlamak için soyutta kavranmış bir modelin davranışını ararken, bunun mantıklı süreçte ne denli tutarlı olup olmadığını araştırmak istedim. Vardığım sonuç, bilgi üretme sürecinde, A.S. Akat'ın tezine ters düşmez, olsa olsa onunkini tamamlar. Türk toplumu için çok önemli olan küçük üreticilik üzerine parmak basmaktır ve bu konuda Korkut Boratav'dan⁴ beri başlayan çalışmalar, A.S. Akat'ın makalesiyle gerçeğe daha çok yaklaşmamızı sağlamıştır.

SENCER DİVİTÇİOĞLU

¹Akat, A.S., «Geçiş Dönemi Toplulukları İçin Teorik Bir Çerçeve -I-», *Birikim* Sayı 13.

²A.g.e., İtaliyeler benimdir.

³Marx, K., *Capital*, Foreign Publishing House Moscow, Vol. I, s. 761.

⁴Boratav, K., «Tarımda Üretim İlişkileri», P.D.A., Ocak 1970, s. 177-217.

EKİM DEVRİMİ ÜZERİNE

V. I. Lenin
Çeviren: F. Çalısır
Teori Yayınları
151 sayfa, 15 Lira.

«Ekim Devrimi Üzerine» başlığı altında yayımlanan kitap Lenin'in 1917 Ekim Devrimi'nden sonra özellikle sosyalist toplum biçiminin politik sorunlarıyla ilgili yirmiyeye yakın makale ve söylevini içeren bir derleme.

Ekim Devrimi ile başlayan dönem bir anlamda bir geçiş dönemidir. Ancak biliniyor ki, bu geçiş, kapitalizmden sosyalizme geçiş gibi «basit» kavranabilen bir nitelikte değil. Çarlık Rusyası'nın kıtasal boyutları ve ülkenin gelişmiş bir kapitalist ülke olmaktan hayli uzak yapısı bu «geçiş»i son derece güçleştirmekte idi. Sovyetler Birliği'nde Bolşevikler, avcılık ekonomisinden büyük ölçekli kapitalist ekonomiye kadar tüm biçimleri barındıran bir heterojen ülkede belki başka bir «geçiş deneyi»nin karşılaşmayacağı kadar çapraşık, özgün sorunların üstesinden gelme göreviyle başbaşıydı.

Bunun yanında Ekim 1917'den Ekim 1922'ye kadar sürmüş olan iç savaş ve emperyalist mücadaleler ortasında bu işin yapılmasına çalışıldığını da biliyoruz.

Bütün bunlar o çağın insanlarına başarılması imkânsız gibi gözüktüyse fazla şaşırılmak gerekir. Eğer duygusal dostları da dahil çok büyük bir çoğunluk, Bolşeviklerin bu işin üstesinden gelebileceği ve «Sovyetler rejimi»nin yıkılacağını 1922 yılının sonuna kadar beklediye bu, son derece güç ekonomik sorunlara bakıp, Sosyalist Devrim'in harekete geçirdiği o özgün politik potansiyellerin yaratıcı niteliğini anlayamamış oluşlarındandı da. Nitekim daha 1919'un o ölüm kalmı mücadelelerinde ibre «Sovyetler Rejimi»nden yana dönmeye başladığı

ğında doğmaya başlayan dünya ölçüsündeki karşı-devrimci dalga, bu «beklenen yıkılma»nın olmayacağından duyulan öfkeli kuşkunun eseri sayılmalıdır.

Sovyet Devrimi zafere ulaştı. Bunca güç koşullara rağmen oldu bu. Ve 1917 Ekim'inde Bolşeviklerin aç, yoksul Sovyet halklarına hemen verebilecekleri «somut» nimetler ne o kadar çoktu ve ne de o kadar sağlam gözüktüyordu. Üstelik Ekimden kısa süre sonra Bolşevikler savaştan yılmış bir halka yeniden uzun bir savaşa girmelerini öneriyorlardı. Kişisel alanda yoksul köylüler belki Çarlık zamanından da ağır bir açlık tehdidi altındayken, asıl sanayi bölgelerinde işçi sınıfı dayanılmaz bir yokluğa göğüs germek zorunda olduğunu görüyordu.

Ama devrimi savunan ve onu zafere ulaştıranlar da bu sınıflar oldu. O anda elle tutulur, somut herhangi bir çıkarım nimetlerini tadacak durumda değildiler ve fazla düşünmelerine gerek kalmaksızın önelimdeki uzun kuruluş yıllarında da bu durumun hemen hemen değişmeyeceğini biliyorlardı.

O halde devrimi sonuna kadar savunmanın, yalnızca Bolşevik Parti saflarındaki sosyalist işçilere, bir bölük aydın ve köylüye kalacağı sanılan o güç zamanlarda geniş yığınları devrimin etrafında kenetleyen şey neydi?

Bu soru bizi sosyalist devrimin politik anlamına, onun özüne götürür.

«Ekim Devrimi Üzerine» adı altındaki makalelerde Lenin bize bunları anlatıyor.

Makaleler okundukça görülecektir ki, Lenin varolan güçlükleri, yapılan hataları, tehlikeleri açık açık anlatmaktadır. Bu tavrı başka tip hareketlerde, hele böylesi bir durumda göze alınır gibi değildir.

Ama eğer hem bu tavrı son derece doğal bir biçimde alınıyorsa ve hem de bu tavrın sonucunda kitleler eskisinden daha fazla bir özveriyle «ortak

eser»i savunmak yolunda çaba gösteriyorsa nedeni, gerçekten bir «ortak eser» olan Sosyalist devrimin niteliğindedir.

Nitekim, Lenin kurulmakta olan sosyalist toplum biçiminin temel siyasal kurumları olan Sovyetler üzerinde özellikle duruyor. Bu kurumları ve onların işleyişinde ilk ve temel ayırdedici özelliklerini saptadığımız sosyalist politik «düzen»i, sosyalist politika anlayışını ve amaçlarını anlamamıza yeterli ipuçlarını veriyor. Bunun yanında diğer kurumların, örneğin sendikaların anılan politika anlayışı içinde kazandığı yeni işlevleri inceliyor.

Günümüzde bir kez daha gündemde olan ve bugün belki de birçok sorunun düğüm noktası olan sosyalist politika anlayışı, sosyalist politik hedef konusu, bu makalelerin incelenmesiyle hayli açıklayıcı kanıtlara sahip olacaktır. «Proleterya diktatörlüğü» sorununun bugün gösterilmek istendiğinden daha derin olan anlamı üzerine yeterli yargıya varabilmemiz için de bu makaleler gereklidir.

Belirtelim ki, «Ekim Devrimi Üzerine» derlemesini Lenin'in özellikle *Proleterya İhtilali ve Dönek Kautsky ve Devlet ve Devrim* adlı eserleriyle birlikte okumak çok daha yararlı olacaktır.

Sosyalist devrimin özgün, ayırdedici niteliği sorununun bir dizi etken sonucu bulanıklaştırıldığı bir ortamda bu eserler son derece önem kazanıyorlar.

Marksizm-Leninizm'in her şeyi olan bu konuda, *Ne Yapmalı*'dan itibaren Lenin'in özellikle üzerinde durduğu bu konuda, sağlam bir yargıya varmadan Sosyalist hareketin diğer sorunlarını tartışmak bile anlamsız kalmaktadır. Kuşkusuz Ekim Devrimi'nden sonra Lenin'in bu konuda yazdığı ve söylediği her şeyi içermiyor bu derleme. Ama hemen hemen en önemli yazılarının çoğu var ve bunlar da yeterli bir yargıya varmayı kolaylaştıracaktır.

SOSYALİST SİYASAL DÜŞÜNCE TARİHİ

Mete Tuncay
Bilgi Yayınevi
524 sayfa, 60 Lira.

Mete Tuncay'ın tamamı iki büyük boy cilt olacak derlemesinin birinci cildi yayımlandı. Bundan önce, az çok bu nitelikte bir derleme olarak, dilimizde, yalnızca Mills'in kitabı vardı (*Marksistler*, çeviren: Rasih Güran, Ağaoglu Yayınları). Ama Mills'in kitabı hem daha küçük boyutluydu, hem de sosyalist düşüncenin Marksist olmayan temsilcilerini kapsamına almıyordu. Bu bakımdan Mete Tuncay'ın meydana getirdiği eser Türkiye'de şimdiye kadar çıkmış en yetkin derleme oluyor.

Marksist klasiklerin okunması, ülkemizde, derleme boyutlarını aştı artık. Ana metinler çevriliyor ve satılıyor (okunması ayrı sorun). Gelgelelim, gerek ustalar dışında kalan Marksist düşünürler (Gramsci veya Luxemburg gibi), gerekse Marksist olmayan sosyalist düşünürler pek tanınmıyor. Özellikle bu ikinci kategoriye girenlerin eserlerinin çevrilmesi de güç, okunması da. Çünkü hareketli bir politik ortamda, bu, bir çeşit aşırı bilgi düşkünlüğünü akla getiren fazla «entelektüel» bir çaba olur. Türkiye'de herhangi bir devrimcinin, sözgelisi Saint-Simon'u okuyarak, yanlışlarını

değerlendirmesi çok da gerekli değil. Çünkü, bir bakıma kapanmış bir hesap bu artık.

Ancak, üzerinde durulması gereken önemli bir nokta var. Türkiye'de Marksist hareketin kendine özgü gelişme biçimi, acele bir olgunluk getirdi. Marksist teori ve pratik, gelişmesinin her aşamasında, genel sol teori ve pratikle hesaplaşarak, onu eleştirip aşarak ilerlemiştir. Dünya pratiğinin bu birikimini özümleyememek, ayrıca Türkiye pratiğinde pek çok yanlışla saplanmak, genelgeçer «Marksizm» adı altında utopik sosyalizmin, revizyonizmin, çeşitli radikalizm ve anarşizm türlerinin karakteristiklerinin de toplanmasına yol açmıştır. Öyle ki, az önce andığımız Saint-Simon'un bir yazısını değişik bir adla yayımlayacak olsak, bunu Marksist bir metin sananlar çıkarsa hiç şaşmamalı.

Buna yakın bir ilginç hikâye vardı. Bir vakitler Orta Doğu Teknik Üniversitesinin bir bölümünde, yabancı dil bilen bazı şakacı aklıevveler bir «Dühringçilik» modası çıkarmışlar. Onlar, o sıra yeni oluşmaya başlayan sosyalist öğrencilere karşı —yarı şaka— «Dühringçilik» yaparken, sosyalist öğrenciler de, Engels'in *Anti-Dühring*'i henüz çevrilip yayımlanmadığı için, bunlara ne cevap vereceklerini bilemiyorlarmış. Daha sonraları da, sözkonusu *Anti-*

Dühring'i okurken, bir alıntının başındaki turnak işaretini unutup, Dühring'in sözlerini zevkle okuyan, sonra Engels'in eleştirisi gelince şaşırıp kalan çok kişi olmuştu.

Böyle örnekler çoğaltılabilir şüphesiz. Ancak, buna gerek kalmadan varacağımız sonuç şu. Sosyalist düşüncelerin Marksizm dışında kalanlarını uzun uzadıya incelemeye fırsat bulamayabiliriz. Ama bunları hiçbir şekilde öğrenmeye değer bulmamak ya da sırf «Marksistim» dediğimiz için otomatikman bunları aştığımızı sanmak, doğru değildir. Mete Tuncay'ın derlemesi, önemli Marksist teorisyenlerin yanı sıra Marksist olmayan Sosyalist düşünürlerle de yer verdiği için, böyle bir bilgilenme açısından çok yararlı bir eser. Burada yer alan yazıları inceleyerek, sol düşüncenin uzun bir zamandan beri karşılaştığı sorunları, bu sorunlara karşı önerdiği (doğru, yanlış) çözümleri öğrenmek mümkün.

Kitap için belirtilebilecek önemli bir nokta, çevirilerin sağlamlığı. Çok sözünü ettiğimiz halde, doğru çeviri sorunu Türkiye'de hâlâ çözümlenmedi. Bu derlemedeki yazıları çevirenlerin adları, çevirilere karşı güven uyandırıyor.

Ayrıca, seçilen düşünürler hakkında verilmiş kısa nesnel bilgiler ve özellikle her yazarın bölümüne eklenen bibliyografyalar da çok yararlı.

**TÜRKİYE
GERÇEĞİ**
HIKMET ÇETİNKAYA
T.D.K. 1976 RÖPORTAJ DİL ÖDÜLÜ

 ARAYIS
HAKKI GÜMÜŞTAŞ
ROMAN

bütün kitapçılarda